

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Розглянуто інновацію як дефініцію конкурентоспроможності та визначено шляхи забезпечення конкурентоспроможності на інноваційній основі. Наведено регіональний аспект інноваційного розвитку, виявлено позитивні і негативні зрушення. Визначено основні аспекти впровадження інноваційної стратегії з багаторівневим спектром реалізації від держави до малого підприємства з метою переходу на „верхній шлях” нарощування конкурентоспроможності.

The innovation as a definition of competitiveness is considered and ways of maintenance of competitiveness on an innovative basis are determined. The regional aspect of innovative development is resulted, is revealed positive and negative shifts. The basic aspects of introduction of innovative strategy with a multilevel spectrum of realization from the state up to a small enterprise are determined with the purpose of transition to „the top way” escalating of competitiveness.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність регіону.

Інноваційна діяльність передбачає цілий комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, які у сукупності приводять до інновацій.

Створення, впровадження та широке розповсюдження нових продуктів, послуг, технологічних процесів стають ключовими чинниками росту обсягів виробництва, зайнятості, інвестицій, зовнішньоторгівельного обороту. Саме тут скриті найбільш значні резерви поліпшення якості продукції, економії трудових та матеріальних витрат, росту продуктивності праці, удосконалення організації виробництва та підвищення його ефективності. Все це визначає конкурентоспроможність підприємств і продукції, що ними виготовляються, поліпшення соціально-економічної ситуації як на регіональному, так і державному рівнях.

Інноваційна модель соціально-економічного розвитку регіону повинна базуватись на зміні взаємодії науки з виробництвом. Раніше техніка та виробництво розвивались переважно за рахунок накопичення емпіричного досвіду, тепер вони повинні розвиватись на основі науки у вигляді наукоємних технологій. Використання таких технологій включає в себе багаточисельні допоміжні виробництва, які використовують нові досягнення фундаментальних та прикладних наук. В залежності від об'єкту інновації поділяються на:

- Технологічні: розробка або впровадження нової або удосконаленої технології. Вони бувають двох типів: продуктивні та процесні. Продуктивні інновації торкаються вже існуючих продуктів, якісні або вартісні характеристики яких були суттєво покращені за рахунок використання більш ефективних компонентів і матеріалів, часткової зміни однієї чи декількох підсистем. Процесні інновації – це освоєння нових або значно удосконалених методів виробництва, виміру в устаткуванні або організації виробництва. Такі інновації мають на меті створення нових продуктів або удосконалення вже існуючих, випуск яких не можливо здійснювати при використанні діючого устаткування чи методів виробництва, що використовуються, або суттєве підвищення ефективності виробництва вже існуючих продуктів.

- Організаційні: використання нових організаційних рішень.

- Маркетингові: використання нових маркетингових методів.

Отже, інновації – це один з пріоритетних чинників в становленні не тільки конкурентоспроможності вітчизняної економіки, але й її економічної безпеки.

Найбільш багаті держави характеризуються високими темпами розвитку та технічного прогресу. Сьогодні Україна, на жаль, все ще перебуває у стані технологічного застою, але стоїть перед можливістю модернізації, як в індустріальній сфері, так і в організаційному процесі. Економічна криза, яку переживає економіка України, недостатнє фінансування передбачених законодавством заходів негативно позначилися на змісті, послідовності та результативності реалізації заходів інноваційної політики. Прискореного зростання Україна може досягти виключно шляхом переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку. Відставання України у соціально-економічному та науково-технічному розвитку від розвинених країн світу робить перехід до інноваційного типу розвитку неодмінною умовою збереження економічного та політичного суверенітету. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства і його продукції включає цілу систему показників (технічних, технологічних, якісних тощо). На міжнародні ринки необхідно виходити з продукцією, яка перевершує аналогічну продукцію конкурентів за технічними характеристиками (потужність, продуктивність, компактність, споживана енергія тощо), а також за витратами, пов'язаними з просуванням продукції на міжнародні ринки. Дуже важливу роль у завоюванні й утриманні позицій в галузі грають інноваційні процеси, завдяки яким можна забезпечити підвищення основних макроекономічних показників. У зв'язку з вищезазначеним необхідно розвивати виробництво інноваційних товарів на регіональному рівні, тому що певний регіон, з одного боку, не потребує додаткового регулювання з боку держави, з іншого, має свої особливості виробництва та споживання. Оцінка конкурентоспроможності регіонів, як одна з ключових характеристик його комплексного соціально-економічного розвитку, представляє інтерес для регіональних органів влади, які повинні постійно і активно діяти в напрямку

забезпечення, підтримки та нарощування конкурентних переваг території. Вона дозволяє виявити можливості максимального використання сильних сторін регіону та нейтралізації або перетворення слабких – в переваги. Тому проблема регіонального інноваційного розвитку є актуальною практично для всіх регіонів України.

Аналіз наукових праць В. Геєця, Н. Кондратьєва, Р. Нурєєва, В. Семиноженко, В. Соловійова та інш. свідчать про відсутність єдиного підходу до вирішення інноваційної проблеми. Особливої уваги заслуговують питання регіональних механізмів управління інноваційними процесами, оцінки інноваційного потенціалу, формування інноваційної інфраструктури [1-3].

Метою даної статті є виявлення реалій інноваційного розвитку на регіональному рівні, які пов'язані з підвищенням його конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність регіону на думку З.С. Варналія, в сучасних умовах повинна базуватись на принципах „7І”: 1) інформація; 2) інтелектуалізація; 3) інновації; 4) інститути; 5) інфраструктура; 6) інвестиції; 7) інтеграція [4, с. 33]. Разом з тим, інноваційна складова конкурентоспроможності регіону є однією із складових його економічної безпеки, а саме: науково-технологічна безпека - це стан науково-технологічного та виробничого потенціалу регіону, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки на регіональному рівні, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів. Отже, при дослідженні даної проблеми слід враховувати індикатори стану науково-технологічної безпеки України та їх порогові значення, але адаптовані вже до системи показників регіону. Це: питома вага видатків державного та місцевого бюджету на науку у валовому регіональному продукті, %; кількість спеціалістів, які виконують науково-технологічні роботи, у розрахунку на 10000 осіб зайнятого населення, ‰; частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %; коефіцієнт винахідницької активності, тобто кількість отриманих охоронних документів (патентів) на 10000 осіб зайнятого населення, ‰; відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків) до зареєстрованих, %; частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %; індекс зміни активності створення зразків нової техніки, %; індекс зміни активності освоєння нових видів продукції, %; співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами в загальному обсязі, % [5, с. 33].

Існує два шляхи забезпечення конкурентоспроможності:

- „Верхній шлях”: передбачає економічний ріст за рахунок освоєння нових знань і технологій, розвитку власних НДОКР і інноваційного виробництва. Цей шлях властивий економіці, яка базується на нових знаннях.

- „Нижній шлях”: означає вихід на міжнародні ринки за рахунок експорту сировини та полуфабрикатів, залучення іноземних інвесторів ціною надання в їх розпорядження національного ресурсного потенціалу та дешевої робочої сили [6, с. 33].

В Україні, на жаль, йдуть „нижнім шляхом” забезпечення конкурентоспроможності: розрив в доходах самих багатих і самих бідних складає 30 разів (за даними Рахункової палати України), приблизно 27% населення живуть нижче межі бідності та 70% - на рівні бідності” [7, с. 101].

Згідно рейтингу Всесвітнього економічного форуму, Україна у 2009р. займала 134 місце в сфері розвитку навчальної освіти, 45 – в сфері розвитку вищої освіти, 52 – в сфері формування чинників інноваційного розвитку, 65 – по оснащеності сучасними технологіями, але в сфері захисту інтелектуальної власності тільки 114 місце [8]. Наведені дані свідчать про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси, виникнення загрози національної економічної безпеки.

Як свідчать статистичні дані, за 2000-2009рр. обсяг фінансування технологічних інновацій з державного бюджету зріс з 7,7 млн до 144,8 млн грн, тобто приблизно в 19 разів, щорічний обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт – з 1978,4млн до 6700,7 млн грн або у 3,4 рази. Але при цьому позитивних зрушень в результативних показниках інноваційного розвитку ми за цей період не спостерігали. Так, питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції зменшилась на 0,1 відсоткового пункту (в.п.) (з 6,8% до 6,7%), а підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, - на 3,8 в.п. (з 18 у 2000р. до 14,2% у 2009р.) [9].

Підприємства різних видів економічної діяльності по різному відносяться до інновацій та інноваційної діяльності. Тому розглянемо позитивні і негативні зрушення в інноваційній діяльності підприємств на прикладі Одещини [10, с. 3-8].

В Одеській області накопичилась значна кількість проблем, які стримують відновлення економічного зростання та впливають на подальший соціально-економічний розвиток. Вивчення стану інноваційної діяльності в промисловості Одеської області протягом 2000–2009рр. свідчить про її нестабільний (пилообразний) розвиток (рис. 1).

Порівнюючи розвиток інноваційних процесів в Одеській області з іншими південними регіонами України, слід відзначити, що, незважаючи на складні економічні умови протягом 2009р., підприємствами

області активно проводилась інноваційна діяльність (рис. 2).

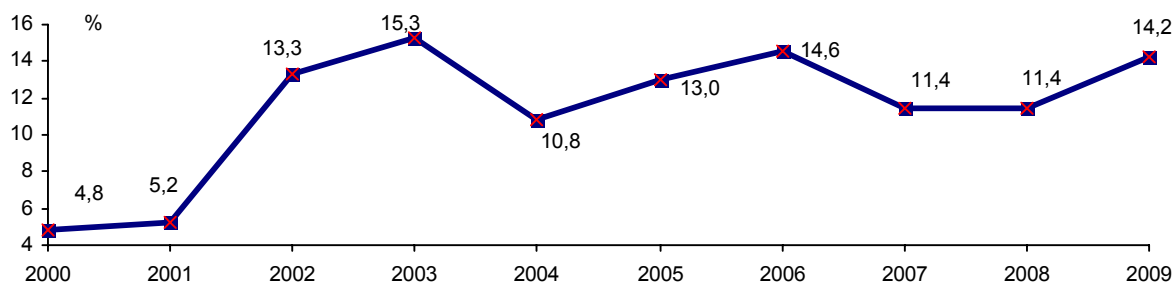

Рис. 1. Питома вага підприємств Одещини, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств за 2000-2009рр, у відсотках

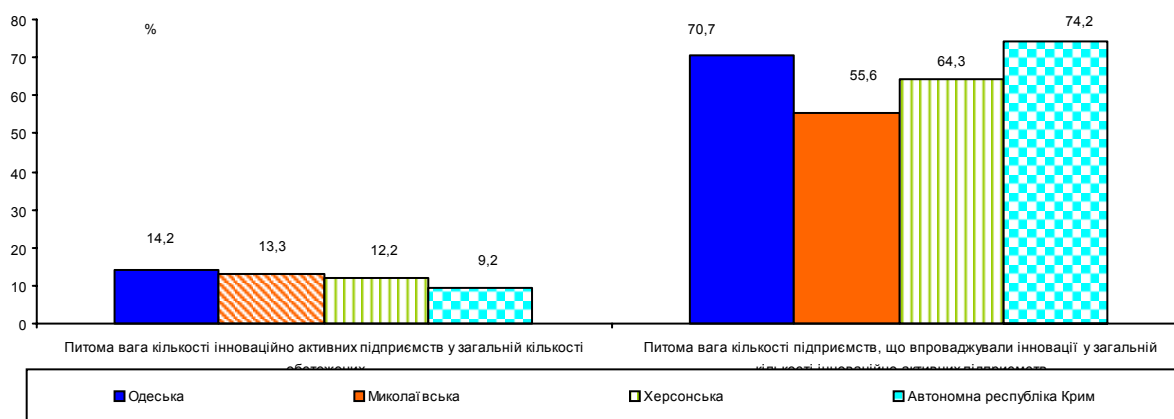

Рис. 2. Порівняльна характеристика показників інноваційної діяльності промисловості півдня України у 2009 році

В Одеській області кількість інноваційно активних підприємств у 2009р. збільшилась у порівнянні з 2000р. у 3,1 раза, у порівнянні з 2008р. – на 18,4%. У 2009р. найбільш активно займалися інноваційною діяльністю підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (32,8% загальної кількості інноваційно активних підприємств області), машинобудування (24,1%), хімічної та нафтохімічної промисловості (10,3%), металургійні підприємства та підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (по 6,9%).

Загальний обсяг витрат на технологічні інновації у 2009р. склав 189,7 млн грн (проти 272,5 млн грн у 2008 р.). Левову частку витрат на інновації мали підприємства переробної промисловості – 97,8% загального обсягу витрат, що на 0,4 в.п. більше ніж у 2008р. Питома вага витрат на інновації Одеської області у загальному обсязі витрат по Україні склала 2,4%. Провідна роль серед видів промислової діяльності за сумою загальних інноваційних витрат у 2009р. належить підприємствам з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, машинобудування – 9,7% (у 2008р. – 11,7%), з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції – 9,2% (у 2008р. – 7,9%), з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 8,7% (у 2008р.– 6,2%), хімічної та нафтохімічної промисловості – 2,7% (у 2008р. – 37,0%). 69,0% загальної кількості інноваційно активних підприємств (40 підприємств) придбало машини, обладнання, програмні забезпечення на суму 176,9 млн грн (93,3% загального обсягу витрат), 13,8% (8 підприємств) - несли витрати на внутрішні науково-дослідні розробки на суму 9,7 млн грн (5,1%), 8,6% (5 підприємств) – на навчання та підготовку персоналу на суму 0,2 млн грн (0,1%), 6,9 % (4 підприємств) здійснили інші витрати на суму 1,0 млн грн (0,5%).

Серед промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2009р., 17 підприємств створювали та впроваджували нові технологічні процеси (у 2008р. – 19), 22 – інноваційні види продукції (у 2008р. – 21), 2 підприємства придбали нові технології (у 2008р. – 5).

У 2009р. впроваджено у виробництво 46 інноваційних видів продукції, з якої нових видів техніки – 7 найменувань (у 2008р. – 50 і 13). 39,1% нових видів продукції освоїли підприємства по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, 30,4% – підприємства машинобудування, 19,6% – хімічної та нафтохімічної промисловості, 4,3% – по виробництву іншої неметалевої мінеральної продукції, по 2,2% – по обробленню деревини та виробництву виробів з деревини, крім меблів, по виробництву готових металевих виробів та інші галузі промисловості. Кількість освоєних нових видів промислової продукції зменшилась порівняно з 2000р. на 67,2%, у порівнянні з 2008р. – на 8,0%. Питома вага впроваджених інноваційних видів продукції Одеської області в загальній кількості впровадженої продукції по Україні склала 1,7%.

У 2009р. у промисловому виробництві впроваджено 26 нових технологічних процесів (у 2008р. – 33), з яких 15 – маловідходні та ресурсозберігаючі або 57,7% (у 2008р. – 17 або 51,5%). 34,6% цих процесів впроваджено на підприємствах машинобудування, 23,1% – по виробництву харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів, 15,4% – хімічної і нафтохімічної промисловості, 11,5% – по виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води, по 3,8% – на підприємствах з оброблення деревини та виробництві виробів з деревини, крім меблів, на целюлозно-паперовому виробництві, по виробництву коксу, продуктів нафтоперероблення та підприємствах по виробництву іншої неметалевої мінеральної продукції. Питома вага маловідходних та ресурсозберігаючих процесів в загальній кількості впроваджених технологічних процесів по Україні – 39,8%.

У 2009р. придбано 2 нові технології (у 2008р. – 6): по 1 – підприємствами машинобудування та з виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення. Питома вага придбаних нових технологій в загальній кількості по Україні – 0,2%.

Структурні зрушення в фінансуванні технологічних інновацій за період 2007-2009рр. наведено на рис. 3.

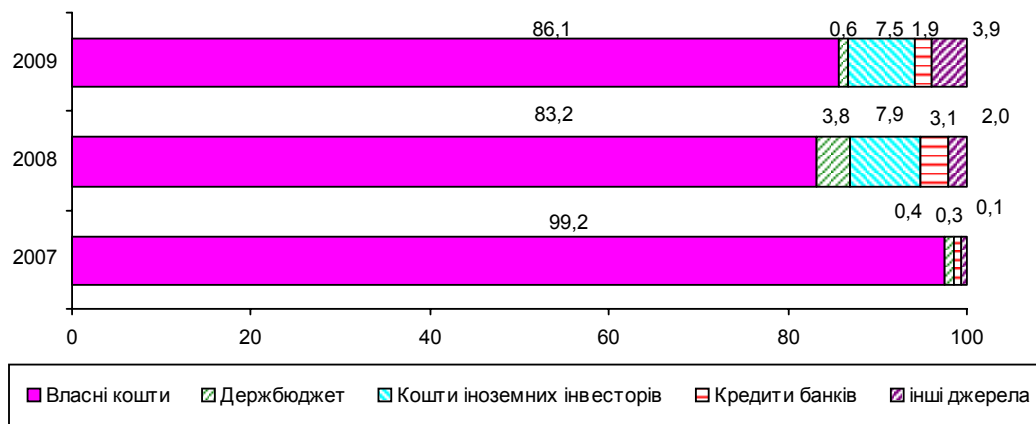

Рис. 3. Структура фінансування технологічних інновацій підприємств Одещини в 2009р., %

Протягом 2009р. інноваційну продукцію реалізували 33 підприємства або 56,9% інноваційно активних підприємств промисловості (34 підприємства, або 69,4% – у 2008р.; по Україні – 70,4%). З них 7 підприємств реалізувало продукцію, що є новою для ринку, 28 підприємств – продукцію, що є новою для підприємства.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 121,1 млн грн (0,5% загального обсягу реалізованої промислової продукції), що на 68,3% менше, ніж у 2008р. Продукцію, що є новою для ринку, реалізували на 14,1 млн грн, а продукцію, що є новою для підприємства – на 107,0 млн грн. Найбільша питома вага реалізованої інноваційної продукції належить виробникам харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 44,2%, підприємствам машинобудування – 27,3%, виробникам іншої неметалевої мінеральної продукції – 15,9%, підприємствам металургії – 7,5%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 3,8%. У той же час у структурі реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) області, найвагомішим у 2009р. було виробництво продуктів нафтоперероблення. Частка його у загальному обсязі склала майже третину, на другому місці – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 26,3%, на третьому – машинобудування – 9,4%.

За межі України інноваційну продукцію реалізували 14 підприємств (24,1% загальної кількості інноваційно активних підприємств) проти 12 (24,5%) – у 2008р. Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України у 2009р. становив 14,8 млн грн, у т.ч. 12,2 млн грн (82,4% реалізованої інноваційної продукції за межі України) – у країні СНД.

За короткий період зупинити негативні тенденції інноваційного розвитку, спричинені фінансовою кризою, неможливо, оскільки це потребує певного часу. Суттєвим для розвитку промисловості області є необхідність проведення модернізації та стимулювання конкурентоспроможного попиту на продукцію підприємств, забезпечення нарощування реалізації продукції в провідних галузях. Ключову роль відіграватимуть галузі з високотехнологічним виробництвом. Так, на ВАТ «Лукойл–Одеський нафтопереробний завод» реалізовуватиметься інвестиційна програма розвитку та технічного переобладнання підприємства до 2013р., планується доведення глибини переробки сировини до 96,0%, а вихід світлих нафтопродуктів – до 74,0%.

На виконання експортної програми поставки кабелів телефонних, волоконно-оптичних, мідних, лан-кабелів та силових в країні ЕС ВАТ «Одескабель» планується впровадження технології виробництва плавучих проводів зв'язку та кабелів абонентських високочастотних, закупівля обладнання для нарощування виробництва цифрових кабелів, запуск крутильних машин для скрутки LAN кабелів.

На ВАТ “Одеський припортовий завод” з метою нарощування обсягів виробництва та зниження енергоспоживання передбачається технічне переоснащення окремих вузлів агрегатів з виробництва карбаміду та аміаку, проведення робіт по модернізації технологічного обладнання та систем управління.

ВАТ “Елак” планує впровадження 27 нових видів ґрунтовок, емалей та лаків.

У 2010р. планується модернізація виробництва на ТОВ “Іллічівський олійноекстракційний завод” – запуск лінії грануляції лузги, яка в подальшому буде використовуватись як пальне, та системи очищення викидів в повітря. Планується впровадження нового технологічного процесу спалювання вибільної глини і жирювих відходів для використання в основному виробництві ВАТ “Іллічівський олійножировий комбінат” на виконання угод з українськими та російськими замовниками.

Отже, вирішення проблем інноваційного зростання української економіки можливе лише за умови проведення науково обґрунтованої державної інноваційної політики, яка б базувалася на відповідному законодавстві.

З метою переходу на „верхній шлях” нарощування конкурентоспроможності необхідно розробити інноваційну стратегію з багаторівневим спектром реалізації від держави до малого підприємства. Основними аспектами впровадження такої стратегії повинні стати:

- розробка та впровадження механізму страхування ризиків під час реалізації високотехнологічних інноваційних проєктів;
- розробка та впровадження механізму надання на конкурсній основі грантової підтримки вченим і малим інноваційним підприємствам за рахунок державних і інших коштів, а також сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву, в рамках якого надається така підтримка;
- сприяння уряду в удосконаленні інституціональної інноваційної інфраструктури, яка буде орієнтована на підтримку малого та середнього інноваційного бізнесу, що дозволить, в першу чергу, підвищити ефективність діяльності регіональних центрів інноваційного розвитку;
- створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики і щорічного моніторингу рівня інноваційного розвитку національної економіки як на державному, так і регіональному рівнях.

Література

1. Варналій З. С. Інноваційна складова конкурентоспроможності української економіки / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”. – 2008. – Вип. 15. – С. 32-36.
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки. Наказ Міністерства економіки України 02.03.2007 р., № 60.
3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвиденья: Избранные труды / Н.Д. Кондратьев. – М. : ЗАО Изд-во „Экономика”, 2002. – 767 с.
5. Соловьев В. Еще одно мнение о причинах кризиса и путях его преодоления // [Электронный ресурс]: <http://www.iic.org.ua>.
6. Офіційний Інтернет-портал Державного комітету статистики України // [Электронный ресурс]: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Global Competiveness Report 2009-2010 / World Economic Forum, Geneva, 2009. – 492 p.
8. Попова В. Конкурентоспособность экономики Украины: источники формирования и социальные последствия / В. Попова // Экономика Украины. - № 8. – 2008. – С. 4-13.
9. Иванов Ю.Б. О показателях экономического благосостояния / Ю.Б. Иванов // Вопросы экономики. – № 2. – 2003. – С. 101-105.
10. Інноваційна діяльність промислових підприємств Одеської області: Економічна доповідь. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2010. – 13 с.

Надійшла 11.10.2010

Підп. до друку 29.10.2010. Ум. друк. арк. 37,81. Обл.-вид. арк. 23,71
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. № 403

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

ПП Ковальський
29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 53. Тел.-факс (0382) 76-42-92
